

КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ

В.І. Герелюк, С.С. Романишин, Н.І. Кукурудз, О.П. Кобрин, Н.Т. Кобрин

Кафедра терапевтичної стоматології ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет»

Резюме. У статті акцентовано увагу на важливості такої професійної якості майбутнього лікаря-стоматолога, як комунікативна толерантність. З'ясовано сутність цього поняття, різні сторони його вияву в професійній діяльності медика. Зроблено висновок про доцільність використання комплексу заходів із метою формування комунікативної компетентності студентів у вищих медичних навчальних закладах. Наш досвід роботи свідчить про те, що найбільш ефективними методами для розвитку такої характеристики, як комунікативна толерантність лікаря, у процесі навчальної роботи є інтерактивні методи. У своїй практиці роботи зі студентами найбільш часто використовуємо такі інтерактивні методи, як робота в парах і групах. Ці методи можна використовувати з метою діагностики знань та вмінь, якими вже володіють студенти, для засвоєння нових знань і перевірки володіння ними, розвитку професійних комунікативних умінь і навичок. Робота в парах і групах надає можливість усім студентам навчитись критично мислити, висловлювати свої думки, доводити їх слушність, обмінюватися ідеями, аналізувати проблеми, спільно знаходити відповіді на запитання викладача, аналізувати й обговорювати відповіді товаришів, адекватно оцінювати їх, використовувати та засвоювати правила культури спілкування.

Ключові слова: вищий медичний навчальний заклад, комунікативна толерантність, культурно-освітнє середовище ВНЗ, інформаційні технології, інтерактивні методи навчання.

Criteria for the formation of deontology and communicative tolerance in the process of professional training of dentists

V.I. Gereluk, S.S. Romanyshyn, N.I. Kukurudz, O.P. Kobryn, N.T. Kobryn
Department of Therapeutic stomatology, Ivano-Frankivsk National Medical University, Ukraine

Abstract. In the article special attention is paid to the communication tolerance being an important professional personality trait of a future dentist. The essence of this notion,

УДК: 378.147

DOI: 10.31793/2709-7404.2023.1.60

© В.І. Герелюк, С.С. Романишин,
Н.І. Кукурудз, О.П. Кобрин, Н.Т. Кобрин

different aspects of its manifestation in the doctor's professional activity have been found out. We have arrived at the conclusion that it is necessary to use complex of measures with a view to develop communication competence in students of higher medical educational establishments. Our experience shows that interactive methods used in education are the most efficient in the development of health care practitioners' communication tolerance. While working with students we use such interactive methods as paired and group work. These methods can be used to diagnose skills and abilities having already been possessed by the students, for new skills acquisition and knowledge checks, and development of the professional communication skills and abilities.

Paired and group work enables the students to develop critical facility, express thoughts and prove their rectitude, exchange ideas, analyze problems, find together the answer to the lecturer's question, analyze and discuss group-mates' answers, adequately evaluate them, use and acquire communication standards rules.

Keywords: higher medical educational establishment, communicative tolerance, HEI culture-educational milieu, information technology, interactive training methods.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Кардинальні політичні й соціально-економічні зміни в нашій державі зумовили нові підвищені вимоги до якості професійної підготовки медичних працівників. Тісні зв'язки в сучасному глобалізованому світі, у тому числі й у галузях освіти та медицини, зумовлюють потребу в більш якісному розв'язанні багатьох назрілих проблем. Однією з них є переосмислення значення професійної комунікації в медичній галузі, яка суттєво впливає на стан пацієнта і загальний результат лікування.

З огляду на це виникає необхідність посиленої роботи над проблемою формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів у процесі їх навчання у вищих медичних навчальних закладах. Зокрема, актуальним залишається пошук ефективних шляхів розвитку комунікативної толерантності студентів, яка розглядається науковцями як одна з професійних компетентностей. Однак проблема формування комунікативної толерантності студентів-медиків залишається недостатньо дослідженою в ракурсі ефективних шляхів її розв'язання.

Мета дослідження: з'ясувати сутність та особливості комунікативної толерантності майбутніх лікарів-стоматологів і визначити шляхи її ефективного формування в процесі професійної підготовки студентів.

Матеріал і методи

Модернізація системи вищої професійної освіти сьогодні в Україні насамперед пов'язана з

гуманізацією культурно-освітнього середовища ВНЗ, у якому майбутній фахівець медичної сфери формується як духовно багата особистість, здатна до міжособистісної комунікації в умовах діалогу культур, до розуміння унікальності кожного пацієнта і його життєвого шляху.

Потреба в інших людях, у спілкуванні з ними, підтримці, прагненні до взаємодії є однією з важливих рис суспільного життя людини. Коли йдеться про фахову діяльність лікаря, ця риса набуває певних особливостей, які суттєво впливають на результат лікування. У процесі фахової підготовки необхідно враховувати, що соціальні контакти медика надзвичайно широкі і різноманітні. За цієї умови дуже великого значення набуває комунікативна компетентність, і особливо така її складова, як комунікативна толерантність. Недостатність комунікативних умінь лікаря є дуже частою причиною стресу в пацієнтів, виникнення конфліктних ситуацій. Пацієнт, у якого з тих чи інших причин не склались приязні стосунки з лікарем, може не довіряти йому, сумніватися в правильності призначень і рекомендацій, не дотримуватись їх, займатись самолікуванням тощо. І, навпаки, глибоке зацікавлення проблемами хворого, уміння бути приємним у спілкуванні з ним, психологічно грамотно слухати, розпитувати хворого, реагувати на його слова, підтримувати віру в успіх лікування, прагнення допомогти йому, співпрацювати захищає лікаря від формалізму в роботі, професійної байдужості та в кінцевому результаті забезпечує задоволення результатами своєї праці. Комунікативна компетентність медика суттєво сприяє безпосередньому виконанню професійних обов'язків,

наприклад дає змогу більш точно зібрати анамнез, призначити необхідні діагностичні й терапевтичні процедури.

Результати та їх обговорення

Саме толерантність як якість особистості, компонент ціннісної системи лікаря лежить в основі формування вмінь спілкування з оточуючими людьми, відповідної поведінки в конкретній ситуації. Толерантність — це «здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також особливості поведінки та способу життя інших. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей є умовою стабільності та єдності суспільства» [5].

У статті 1.2. Декларації принципів толерантності, проголошеної та підписаної 16 листопада 1995 р., зазначається, що «толерантність — це не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність — це передусім активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може бути виправданням посягання на ці основні цінності. Толерантність має виявляти кожна людина, групи людей та держави» [6].

«Міжособистісна толерантність, у свою чергу, може виявлятися на різних рівнях, зокрема: міжособистісному (у безпосередніх щоденних контактах з іншими людьми), груповому (у межах трудового колективу, студентської групи), міжгруповому (між установами, організаціями, партіями тощо) [1].

Мовленнєва діяльність, побудована на принципах толерантності, реалізується через комунікативну стратегію кооперації, співрозмовники ведуть відкритий діалог, між ними налагоджений баланс взаємин, рольові та поведінкові очікування виражають доброзичливу тональність спілкування [2]. Зокрема, кооперативними вважаються стратегії співпраці, компромісу, довіри тощо, які дають змогу ефективно організувати мовленнєву взаємодію [4].

Комунікативна толерантність майбутнього лікаря включає не лише відповідні знання та вміння, але й мотивацію професійної діяльності, стиль взаємовідносин із людьми, здатність до творчого саморозвитку особистісного потенціалу. В основі комунікативної толерантності лікаря, як засвідчують численні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, лежить його психологічна культура, яка в кінцевому підсумку

визначає ставлення до себе, до пацієнта, до інших людей. Рівень психологічної культури медика великою мірою залежить від його професійних здібностей, ціннісного ставлення до своєї професії, досвіду. У результаті навчання у свідомості молодого спеціаліста повинен сформуватися чіткий образ майбутньої професійної діяльності. «При цьому важливим показником розвитку особистості як професіонала виступає професійна самосвідомість. Як правило, вона включає дії: 1) усвідомлення людиною норм, правил, моделей професії як еталонів для усвідомлення своїх якостей; 2) усвідомлення цих якостей в інших людей, порівняння себе з деяким абстрактним або конкретним колегою; 3) облік оцінки себе як професіонала з боку колег; 4) самооцінка людиною своїх окремих сторін, розуміння себе, своєї професійної поведінки» [3].

У процесі фахової підготовки майбутнього медика важливо сформуванню розуміння того, що процес лікування багатосторонній, його результат досягається зусиллями багатьох людей, з якими необхідно підтримувати доброзичливі стосунки. Особливо важливим чинником психологічної культури лікаря є психологічний портрет пацієнта, бачення взаємовідносин майбутнього медика з ним. Ця професійна якість, що виявляється у вмінні вибудовувати стосунки типу «лікар — пацієнт», має бути притаманна кожному фахівцеві медичного профілю. Залишаючись у межах професійної ролі, лікар, який має належну психологічну підготовку, повинен уміти відмежовуватись від неприємних йому, небажаних чи неприйнятних у суто побутовому розумінні індивідуальних особливостей пацієнта та вміло уникати конфліктної ситуації, яка впливає на результат лікування не інакше, як негативно. Така риса, як комунікативна толерантність, засвідчує, наскільки лікар здатний володіти собою і ситуацією у випадках, коли пацієнт не викликає в нього симпатії. Водночас лікар не повинен допускати і занадто близьких, фамільярних стосунків, психологічної залежності від пацієнта.

Таким чином, ще одним важливим компонентом психологічної підготовки майбутнього лікаря до професійної діяльності є рівень розвитку професійного мислення. Медичний працівник «повинен мати достатній запас можливих планів, комбінацій і мати здатність швидко застосовувати їх чи вибирати між ними. При непередбачених змінах обстановки набуває чинності інша найважливіша властивість розуму медика — швидкість орієнтування, міркування

і рішення. Уміти знаходити і виділяти істотне та постійна систематизація матеріалу — ось найважливіші умови, що забезпечують або єдність аналізу і синтезу, або рівновагу між цими сторонами розумової діяльності, які відрізняють роботу розуму медика-професіонала» [3].

Однією з важливих вимог до медичного працівника, яка характеризує рівень його толерантності, є вміння володіти собою, бути терплячим. Ці якості не завжди притаманні молодим спеціалістам. Зазначимо також, що молодий лікар завжди перебуває в більш невигідному становищі, ніж досвідчений. Він завжди опиняється перед необхідністю доводити свою компетентність. У цьому молодому спеціалісту стають у пригоді, поряд зі старанністю і добросовісністю, відповідальним ставленням до роботи, вміння комунікативної взаємодії, які згладжують критичне ставлення до нього, настороженість і недовіру пацієнта. Це ще раз підтверджує необхідність відповідної навчально-виховної роботи зі студентами.

Отже, йдеться про формування фахових компетентностей студентів-медиків, однією з яких є комунікативна толерантність. Професійна діяльність лікаря обов'язково повинна включати такий компонент, як володіння стратегіями й тактиками комунікативної взаємодії, тобто комплексом умінь слухати, прогнозувати комунікативні реакції пацієнта, володіти необхідними вербальними і невербальними засобами для вираження власних думок, адекватно реагувати на сказане пацієнтом, дотримуючись вимог толерантності. У зв'язку із цим психологи наголошують на необхідності володіння фахівцем медичної галузі низкою суміжних психологічних якостей, до яких відносяться емоційна стабільність та врівноваженість, що викликає у хворого відчуття надійності; емпатія, тобто вміння співпереживати, співчувати, розуміти внутрішній стан іншої людини, її біль та страждання, тривогу і враховувати це під час спілкування, що дає можливість добирати адекватні мовленнєві засоби, інтонацію тощо; розвинена інтуїція; тактовність у міжособистісних стосунках, яка базується на високих етичних цінностях; стійка внутрішня впевненість у власній професійній спроможності, що викликає відповідну реакцію хворого.

Таким чином, у процесі професійної підготовки майбутніх медиків необхідно враховувати не лише особливості майбутнього фаху, але й психологічні та соціальні його аспекти. Тому методичні підходи до формування комунікативної толерантності майбутніх лікарів-стоматологів,

на наше переконання, повинні складатися з кількох взаємопов'язаних етапів: діагностика початкового рівня володіння вміннями толерантної міжособистісної комунікації, визначення цілей та змісту роботи зі студентами, включення питань формування комунікативної толерантності в навчальні курси, планування позааудиторної роботи, організація навчально-виховної роботи, підсумкова діагностика вмінь толерантної комунікативної взаємодії.

У процесі формування комунікативної толерантності студентів ми виходимо з того, що культурно-освітній простір медичного університету виконує не лише функцію навчання, але й виховання майбутніх фахівців, а також комунікативну, розвивальну та інші функції за умови дотримання принципів відкритості, діалогічності, цілісності, інтеграції навчальних та виховних впливів. Правильно організована максимально толерантна взаємодія студентів і викладачів в освітньому просторі ВНЗ забезпечує комфортне психологічне перебування майбутніх лікарів у навчальному закладі, засвоєння ними не лише відомого соціокультурного досвіду, але й створення нових елементів культури толерантних взаємовідносин. «Виховання в дусі толерантності слід розглядати як невідкладне завдання; у зв'язку із цим необхідно сприяти розробці навчальних методик для формування толерантності на систематичній і раціональній основі, розкриваючи культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні чинники нетерпимості, що призводять до насильства і відчуження. Політика і програми в галузі освіти повинні сприяти покращенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності й толерантності в спілкуванні як між окремими особами, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами та націями» [6].

Особливо цінними для розвитку культури комунікативної толерантності є вміння активно слухати, адекватно сприймати почуте, враховувати стан співрозмовника, його точку зору, приймати спільні рішення, узгоджувати свою позицію з позицією партнера чи групи, розширювати власний погляд на проблему завдяки врахуванню інтересів партнера, знаходити компромісні рішення в ситуації конфлікту, розв'язувати їх мирним шляхом, створювати під час спілкування дружню довірливу атмосферу.

Як свідчить наш досвід, велику роль у формуванні комунікативної толерантності студентів відіграють також сучасні інформаційні технології. Електронні розробки методичного

забезпечення дають можливість індивідуалізувати роботу студентів, вдосконалити форми контролю за їх комунікативною діяльністю, знайти додаткову інформацію з питань міжособистісної комунікації, обмінятися власним досвідом з іншими учасниками комунікативного процесу. Постійне використання комп'ютера забезпечує можливість повторення одержаної студентами інформації, відпрацювання комунікативних умінь, стратегій і тактик спілкування аж до формування в майбутніх лікарів стійких навичок толерантної комунікації.

Висновок

Таким чином, формування комунікативної толерантності майбутніх медиків — це складний

процес, який триває впродовж усієї професійної діяльності. За нашими спостереженнями, навчально-виховна робота під час занять, позааудиторна робота зі студентами, проведення спецкурсів, практикумів, курсів за вибором, використання інтерактивних методів навчання, сучасних інформаційних технологій дозволяє значно підвищити позитивну мотивацію майбутніх лікарів до навчання, посилити їх професійну зорієнтованість, допомагає їм краще розуміти суть вимог викладачів, глибше і легше засвоювати навчальний матеріал, опанувати нові способи організації комунікативної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень. Провести пошук та науково-методичний аналіз нових ефективних методів і прийомів формування комунікативної толерантності майбутніх лікарів-стоматологів.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності / Ф Бацевич. Соціогуманітарні проблеми людини. 2010;5:108-119.
2. Шабат-Савка С. Толерантне спілкування як спосіб вираження комунікативних інтенцій / С Шабат-Савка. Мовознавство. 2010;6:60-63.
3. Шутько ТП. Управління формуванням комунікативних якостей молодших медичних спеціалістів / ТП Шутько. Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць. Полтава, 2011:319-321.
4. Яшенкова ОВ. Основи теорії мовної комунікації: [навч. посіб.] / ОВ Яшенкова. К.: ВЦ «Академія», 2010:312.
5. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Толерантність>
6. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_503

Для цитування: Герелюк ВІ, Романишин СС, Кукурудз НІ, Кобрин ОП, Кобрин НТ. Критерії формування деонтології та комунікативної толерантності в процесі професійної підготовки лікарів-стоматологів. *Терапевтика / імені професора М.М. Бережницького*. 2023;3(1):60-65. DOI: 10.31793/2709-7404.2022.3-1.60.

Адреса для листування: Кукурудз Наталія Іванівна, dentaldoc@ukr.net; nkukurudz@ifnmu.edu.ua; Івано-Франківський національний медичний університет, Івано-Франківськ, вул. Галицька, 2, 76018, Україна.

Відомості про авторів: Герелюк Віталій Іванович, д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри терапевтичної стоматології Івано-Франківського національного медичного університету. ORCID: 0000-0003-4156-1915; Романишин Світлана Сергіївна, канд. мед. наук, доцентка кафедри терапевтичної стоматології Івано-Франківського національного медичного університету. ORCID: 0000-0001-6581-672; Кукурудз Наталія Іванівна, канд. мед. наук, доцентка кафедри терапевтичної стоматології Івано-Франківського національного медичного університету. ORCID: 0009-0005-2239-800X; Кобрин Оксана Петрівна, канд. мед. наук, доцентка кафедри

терапевтичної стоматології Івано-Франківського національного медичного університету. ORCID: 0000-0002-8362-1755; Кобрин Наталія Тарасівна, асистентка кафедри терапевтичної стоматології Івано-Франківського національного медичного університету. ORCID: 0000-0002-5237-6304.

Особистий внесок: Герелюк Віталій Іванович — генератор ідеї та супровід під час написання статті; Романишин Світлана Сергіївна — написання статті; Кукурудз Наталія Іванівна — аналіз проблеми, інтерпретація результатів; Кобрин Оксана Петрівна — оформлення статті відповідно до вимог видавництва; Кобрин Наталія Тарасівна — пошук літератури, переклад статті англійською мовою. **Фінансування:** Стаття підготовлена в рамках бюджетного фінансування Національної академії медичних наук України.

Декларація з етики: Автори задекларували відсутність конфлікту інтересів і фінансових зобов'язань.

Проходження статті: надійшла до редакції 18.01.2023 року; прийнято до друку 25.01.2023 року; опубліковано 31.03.2023 року.

For citation: Hereliuk VI, Romanishyn SS, Kukurudz NI, Kobryn OP,

Kobryn NT. Criteria for the formation of deontology and communicative tolerance in the process of professional training of dentists. *Terapevtyka* / of professor M.M. Berezhnytsky. 2023;3(1):60-65. DOI: 10.31793/2709-7404.2022.3-1.60.

Correspondence address: Kukurudz Nataliia Ivanivna, dentaldoc@ukr.net; nkukurudz@ifnmu.edu.ua; Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk, Halytska St. 2, 76000, Ukraine.

Information about the authors: Hereluk Vitaliy Ivanovych, Professor, Doctor of Medical Sciences, head of the Department of Therapeutic Dentistry, Ivano-Frankivsk National Medical University. ORCID: 0000-0003-4156-1915; Romanyshyn Svitlana Sergiivna, Associate Professor of Medical Sciences, Department Therapeutic Dentistry, Ivano-Frankivsk National Medical University. ORCID: 0000-0001-6581-672; Kukurudz Nataliia Ivanivna, Associate Professor of Medical Sciences, Department Therapeutic Dentistry, Ivano-Frankivsk National Medical University. ORCID: 0009-0005-2239-800X; Kobryn Oksana

Petrivna, Associate Professor of Medical Sciences, Department Therapeutic Dentistry, Ivano-Frankivsk National Medical University. ORCID: 0000-0002-8362-1755; Nataliia Tarasivna Kobryn, Assistant at the Department of Therapeutic Dentistry, Ivano-Frankivsk National Medical University. ORCID: 0000-0002-5237-6304.

Personal contribution: Herelyk VI — an idea generator and support during the writing of the article; Romanyshyn SS — writing of an article; Kukurudz NI — problem analysis, interpretation of results; Kobryn OP — design of the article according to requirements; Kobryn NT — literature search, translation into English.

Funding: The article was prepared within the budget funding of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine.

Declaration of Ethics: The authors declare that there is no conflict of interest or financial bias.

Article: received 18.01.2023; accepted 25.01.2023; published 31.03.2023.